

זה הזמן להתעורר – לימוד חוויתי לחודש אלול

אלול הוא החודש השנים עשר, המסיים את השנה בלוח העברי. ולכן במסורת היהודית הוא נחשב לחודש של חשבון נפש על השנה שעברה והכנה לקראת השנה החדשה והימים הנוראים* הפותחים אותה. ומכאן המנהג להתחיל באמירת סליחות בחודש אלול: בעדות המזרח מתחילים לומר סליחות למחרת ראש חודש אלול, ובקהילות אשכנז – במוצאי השבת שלפני ראש השנה.

את הסליחות אומרים בבית הכנסת במרבית הקהילות בימי החול בלבד (ולא בשבתות). במהלך כל חודש אלול, אחרי תפילת שחרית (תפילת הבוקר), נוהגים לתקוע בשופר, כדי לעורר את האנשים לסליחה לקראת הימים הנוראים.

* הימים הנוראים: כינוי לראש השנה וליום הכיפורים, ויש הכוללים בימים הנוראים גם את עשרת הימים שביניהם (א-י בתשרי, "עשרת ימי תשובה").

(מתוך הספרייה הוירטואלית של מט"ח)

רקע ללימוד:

הלימוד יוצא מתוך הרעיון של פיוטי הסליחות על מנת לבחון את חוויית השנה והיקיצה של האדם. ננסה להבין את חוויית השנה וההתעוררות כחוויות נפשיות וכתופעות חברתיות ונבחן אותם דרך פיוטים ושירים תוך בחינת התפקיד של הלחן כממד פרשני נוסף.

נשים לב שלמחזיקה יש תפקיד כפול במצבי התעוררות ושינה – מצד אחד אנחנו משתמשים במחזיקה כדי להרדים (שירי ערש למשל) ומצד שני כגורם מעורר וממריץ (שירים להרמת המורל למשל). בנוסף – מעניין לבחון את הקשר בין הפן הטקסטואלי לפן המחיקאלי וכיצד הם משרתים אחד את השני.

תרגיל בהתעוררות

עצמו עיניים והאזינו לפיוט "[בן אדם מה לך נרדם](#)" [בביצוע פרויקט 'דיוואן הלב'](#). נסו להיות מודעים לתחושות שהוא מעורר בכם

[בן אדם מה לך נרדם](#) (מחבר לא ידוע)

לחצו על הקישור כדי לקבל עוד פרטים על הפיוט ולשמוע ביצועים נוספים באתר "הזמנה לפיוט"

בן אדם מה לך נרדם קום קרא בתחנונים
שפך שיחה דרש סליחה מאדון האדונים
רחץ וטהר ואל תאחר בטורם ימים פונים
ומהרה רחץ לעזרה לפני שוכן מעונים
ומפשע וגם רשע ברח ופחד מאסונים
אנא שעה שמך יודעי ישראל נאמנים
לך אדני הצדקה ולנו בשת הפנים

- ? ספרו על שיר שמעיר אתכם. מה מאפיין אותו?
- ? באיזה סוג של "התעוררות" עוסק הפיוט להבנתכם?
- ? מהם הטיעונים של מחבר הפיוט להתעורר? האם טיעוניו אכן מצליחים לעורר אתכם?
- ? כיצד הלחן משרת את מילות הפיוט? האם הוא משקף תהליך ההתעוררות? האם הייתם מלחינים אותו בצורה אחרת?

עמד כגבר והתגבר להתודות על חטאים
יה אל דרש בכבד ראש לכפר על פשעים
כי לעולם לא נעלם ממנו נפלאים
וכל מאמר אשר יאמר לפניו הם נקראים
המרחם הוא ירחם עלינו כרחם אב על בנים
לך אדני הצדקה ולנו בשת הפנים

איך אפשר להירדם ככה?

המשפט הפותח את הפיוט שאוב מתוך ספר יונה הנפתח בשליחות המוטלת על יונה הנביא ובניסיון שלו להימלט ממנה. נקרא את המשפט בהקשרו המקורי:

יונה, פרק א'

א וַיְהִי דְבַר-יְהוָה אֶל-יוֹנָה בֶן-אֲמִתַּי לֵאמֹר. ב קוּם לֶךְ אֶל-נִינְוָה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וְקֵרָא עָלֶיהָ כִּי-עֲלֹתָהּ רָעַתָּם לִפְנֵי. ג וַיִּקֶּם יוֹנָה לְבָרִיחַ תְּרִשִׁישָׁה מִלְּפָנֵי יְהוָה וַיֵּרֶד יָפוֹ וַיִּמְצָא אֲנִיָּה בָּאָה תְּרִשִׁישׁ וַיִּתֵּן שְׂכָרָה וַיֵּרֶד בָּהּ לְבוֹא עִמָּהֶם תְּרִשִׁישָׁה מִלְּפָנֵי יְהוָה. ד וַיְהוֶה הַטִּיל רוּחַ-גְּדוֹלָה אֶל-הַיָּם וַיְהִי סַעַר-גְּדוֹל בַּיָּם וְהָאֲנִיָּה חֲשָׁבָה לְהִשְׁבֵּר. ה וַיִּירָאוּ הַמְּלָחִים וַיִּזְעְקוּ אִישׁ אֶל-אֱלֹהָיו וַיִּטְלוּ אֶת-הַכִּלִּים אֲשֶׁר בְּאֲנִיָּה אֶל-הַיָּם לְהַקֵּל מֵעֲלֵיהֶם וַיִּזְנַח יָרֵד אֶל-יַרְפְּתֵי הַסְּפִינָה וַיִּשְׁכַּב וַיִּרְדָּם. ו וַיִּקְרַב אֵלָיו רֶב הַחִבְלִים וַיֹּאמְרוּ לוֹ מֶה-לָּךְ נִרְדָּם קוּם קְרָא אֶל-אֱלֹהֶיךָ אֱלֹהֵי יִתְעַשֶׂת הָאֱלֹהִים לָנוּ וְלֹא נֶאֱבָד. ז וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל-רֵעֵהוּ, לְכוּ וְנִפְלֵה גּוֹרְלוֹת, וְנִדְעָה, בְּשִׁלְמֵי הָרַעָה הַזֹּאת לָנוּ; וַיִּפְלוּ, גּוֹרְלוֹת, וַיִּפֹּל הַגּוֹרֵל, עַל-יוֹנָה.

- ? איך אתם מסבירים את ההתנהגות של יונה? איך היא קשורה לשליחות שקיבל וליחסו אליה?
- ? איך אפשר להירדם במצב כזה?
- ? מה הקשר בין הבריחה של יונה מהמשימה לבין ההירדמות?
- ? האם אתם מכירים מצבים כאלה מחייכם האישיים?
- ? באילו תחומים אתם מרגישים שאתם "ישנים"?

הסערה / אלי אליהו

אלי אליהו (נולד ב-1969)
הוא משורר ועיתונאי ישראלי.

("עיר ובהלות", עם עובד, תשע"ב, מתוך השער הראשון 'נבואות התורשה', עמ' 10)

קוּם בֶּן אָדָם קוּם. מַה לָּךְ נִרְדָּם
בִּירְכַתִּי הָאֲנִיָּה כָּאלוּ כְּלוּם? אֵינְךָ שׁוֹמֵעַ שְׁהִים
מִשְׁתּוֹלֵל לְלֹא רַחֵם? קוּם, הַתְּעוֹרֵר,
הַתְּרוֹמֵם, מִיִּשְׁהוּ פֶה מְכָרָח לְהִיּוֹת אֲשֶׁם.
אֲתָה מִסְתַּתֵּר כְּמִשׁוֹרֵר,
וְהַכֵּל פֶּה מִחֲשָׁב לְהִשְׁבֵּר.
קוּם. מַהֵר. עֲלִינוּ לְהַפִּיל גּוֹרֵל.
עֲלִינוּ לְהַשְׁלִיךְ
מִיִּשְׁהוּ.
קוּם.

- ? המשורר אלי אליהו קושר בין התעלמות (מהסערה) לבין אשמה. איזו מערכת יחסים קיימת בין הדברים בראייתכם?
- ? כיצד אתם מבינים את ההשלכות של "לקום" בשיר של אליהו?
- ? מה עשוי להיות המחיר של לקום? חשבו על דוגמאות למצבים כאלה מהחיים שלנו.
- ? כיצד הייתם מלחינים את השיר של אלי אליהו? באיזה סגנון מחיקלי ומקצב באילו כלים.

איך אתעורר משנתי?

האזינו לשיר "למי שאינו מאמין" בביצועה של יהודית רביץ וחשבו על הקשר שלו לדיון שלנו לגבי שינה וערות.

למי שאינו מאמין

מילים: לאה גולדברג, **לחן:** יהודית רביץ

למי שאינו מאמין
קשה לחיות השנה .
השדות מבקשים ברכה
הים מבקש אמונה
ואתה אינך מבקש דבר .

ליבי ישן את שנתו
ואני ישנה .
חלומי כבד שתיקה
ומתי מהלכים בשנתי
כבתוך מצודה עתיקה .

איך אתעורר משנתי
ואין בליבי אמונה ?
ואתה אינך מבקש דבר

*כל הזכויות שמורות ליוצרות ולאקו"ם

- ? מה הקשר בין שאלת העוררות לבין שאלת האמונה?
- ? כיצד אתם מבינים את המושג "אמונה"? מהי האמונה שמעוררת אתכם?
- ? כיצד הלחן של השיר מסייע להבנה שלכם אותו? האם זהו שיר מעורר?
- ? השוו את השורה "ליבי ישן את שנתו ואני ישנה." לשורה משיר השירים אליה הוא מתייחס: "אני ישנה, וליבי ער" (שיר השירים, ה', ב'). מה ההבדל בין שני מצבי השירה?

לאה גולדברג

(29 במאי 1911, ב' בסיון
תרע"א, קניגסברג/קובנה – 15
בינואר 1970, ח' בשבט תש"ל,
ישראל) משוררת, סופרת
מבוגרים וילדים, מתרגמת,
מבקרת וחוקרת ספרות, כלת
פרס ישראל לספרות לשנת
1970. פרופסור לספרות כללית
והשוואתית באוניברסיטה
העברית בירושלים.

קריאת השכמה!

האזינו לשיר "זמן להתעורר" של "הדג נחש"

זמן להתעורר

הדג נחש

לחברי המחאה נשחרר מחמאה	השכמה!
כי הם חותרים להקלה לתיקונה של העוולה	לא מאמין בנשק מאמין בשירה
ממוסר העבדים נמאס	ותיק מספיק כדי לעשות את הבחירה
רוצים לחיות בקלאס	בכי זה לא רע כשהמצב בכי רע
אם חשוב לנו עתיד הילדים	כל דמעה שמטפטפת מזכירה
עכשיו שוברים את הכלים	בדיוק עד כמה בעלי השררה
אז כלים שלי אל תשתופפו	ואנחנו לגמרי לא באותה סירה
דגלים חדשים עוד יתנוססו	כשמישהו על עצמו שופך חומר בעירה
הימים השחורים עוד יתמוססו	איך זה שאנחנו מרגישים עם זה רע
ילדים מאושרים עוד יתרוצצו	הם משתמשים בתשקורת כדי לביית ולתכנת
למען המחר נצא אל הכיכר	להחדיר לנו ת'שקר שנאמין שזה אמת
נראה לכם בדיוק מי פה נטע זר	אתה קולט- אני מריח זה מסריח מהראש
ומי גיבור האוהל עוד יחזור	אומרים לי תירגע- אז זה הזמן לחשוש
מי פה המשיח ומי פה החמור	שמה שחשבתי הגיוני- לא הגיוני בהחלט
אז אחים שלי אל תשתופפו	זה הספין שמסיט מהאלף אל הבית
החזיקו מעמד אל תתכופפו	
אחים שלי אל תשתופפו	זה הזמן להתעורר הבית מתפורר
לא כל המוחות שלנו נשטפו	נצא מהחורים ביחד די להסתתר
זה הזמן להתעורר הבית מתפורר	תרימו את היד תפתחו את הפה
נצא מהחורים ביחד די להסתתר	מול כולנו אין סיכוי שהם יחזיקו עוד הרבה
תרימו את היד תפתחו את הפה	
מול כולנו אין סיכוי שהם יחזיקו עוד הרבה	זה הזמן להתעורר הבית מתפורר
	נצא מהחורים ביחד די להסתתר
זה הזמן להתעורר הבית מתפורר	תרימו את היד תפתחו את הפה
נצא מהחורים ביחד די להסתתר	מול כולנו אין סיכוי שהם יחזיקו עוד הרבה
תרימו את היד תפתחו את הפה	
מול כולנו אין סיכוי שהם יחזיקו עוד הרבה	זה הזמן להתעורר...

זה הזמן להתעורר...

*כל הזכויות שמורות ליוצרים ולאקו"ם

- ? כיצד אתם מבינים את המשמעות של קריאת ההשכמה של הדג נחש? במה היא דומה לתביעה של הפיוט "בן אדם מה לך נרדם" ובמה היא שונה ממנה?
- ? כיצד סוג ההתעוררות שאליה קוראים "הדג נחש" קשור בשאלת האמונה שבה דנו קודם?
- ? כיצד הלחן והעיבוד משרתים את התוכן?